

АГРАРНАТА ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ В КРАЯ НА ХХ И НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК

Венелин Михайлов

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Докладът разглежда аграрната политика в България при управлението на Обединените демократични сили. Проследени са промените в областта на аграрния сектор през 1997 – 2001 г. в законодателството и структурата на българското селско стопанство, както и отражението на тези мерки върху политическите процеси. Показани са последиците от провежданите мерки за развитието на българското земеделие през този период.

Ключови думи: аграрна политика, България, аграрен сектор, преход, пазарна икономика.

Реформите в областта на аграрния сектор са важна част от цялостната социално-икономическа трансформация в България при прехода от държавен социализъм към парламентарна демокрация и пазарна икономика. След ликвидацията на Трудовокооперативните земеделски стопанства (ТКЗС) и Държавните земеделски стопанства (ДЗС) в началото на 90-те години на ХХ век и създаването на нови частни кооперативни структури, в края на 90-те години се полагат основите на аграрна политика, която продължава и в наши дни. Основните ѝ черти са свързани с подпомагането на земеделски производствени структури, различни от кооперациите, с развитието на арендните стопанства и интеграцията на България в Европейския съюз, което в областта на земеделието и хранителната промишленост се осъществява посредством Общата селскостопанска политика на ЕС. Важна част от аграрната политика на страната в края на ХХ и началото на ХХІ век е възстановяването на собствеността върху земеделските земи.

Независимо от кризисните процеси, характерни за средата на 90-те години, както и преструктурирането на аграрния сектор, с производството на селскостопански продукти се осигуряват продоволствената сигурност на страната и износът на селскостопанска продукция.

Към средата на 90-те години България се намира в тежка социално-икономическа криза. Тя е обусловена от финансовата криза, породена от изключително високата инфлация през 1996 – 311%, както и от значителния икономически спад. Освен това през 1995 – 1996 г. са изплатени над 2 млрд. лв. от външния държавен дълг, което допълнително влошава социално-икономическата и финансовата ситуация в страната.

На 19 април 1997 г. се провеждат избори за 38. Народно събрание, спечелени от коалицията Обединени демократични сили, която включва Съюза на демократичните сили, Народен съюз – БЗНС-Народен съюз и Демократическата партия, както и БСП и ВМРО, с 2223714 гласа (52,26%), следвана от Демократичната левица – БСП и ПК Екогласност¹, с 939308 гласа (22,07%), Обединението за национално спасение – ДПС, „Нов избор“ на Димитър Луджев, БЗНС „Никола Петков“, Зелената партия, с 323429 гласа (7,6%), Българската евролевица с лидер Александър Томов“ с 23 058 гласа (5,5%) и БББ с 209796 гласа (4,93%). Разпределението на депутатските мандати е следното: ОДС – 137 (125 за СДС и 12 за БЗНС-Народен съюз и ДП), ДЛ – 58, ОНС – 19, БЕЛ – 14, и БББ – 12. В новия парламент всички парламентарни групи имат заместник-председател на НС. Председател на XXXVIII НС е Йордан Соколов, а неговите заместници са Иван Куртев – СДС, Александър Джеров – ДП, Благовест Сендов – ДЛ, Юнал Лютфи – ОНС, Петя Шопова – БЕЛ, и Христо Стоянов – БББ.

На 8 май 1997 г. с участието на всички парламентарни групи е приета Декларация за национално съгласие по въпросите на икономическата реформа и външнополитическата ориентация на Република България. Точка 3 от тази декларация предвижда реалното възстановяване собствеността на земеделските земи и създаване условия за ефективното им използване². По този начин се постига компромис между аграрните идеи на Демократичната левица за ефективно използване на земите и тези на ОДС за завършване на реституцията на земята. Декларацията в голяма степен се изпълнява.

1997 година е благоприятна за земеделските кооперации в производствено и финансово отношение поради стопяването на дълговете им в резултат на хиперинфлацията и на значителните финансови средства, отпуснати от Държавен фонд „Земеделие“ (ДФЗ) и Министерството на земеделието и хранителната промишленост. Макар с големи трудности и пречки, за период от няколко години основната част от земеделските кооперации укрепват значително в икономическо отношение. По данни на Националния статистически институт в края на август 1998 г. в страната функционират 3263 земеделски кооперации (ЗК) с общ брой на учредителите 761997 и над 1,2 млн. членове. През 1997 г. са регистрирани 817 нови ЗК. През 1998 г. ЗК стопанисват около 25 000 000 дка земи [1].

Земеделските кооперации продължават да бъдат основни производствени субекти в аграрния сектор и през първите години от управлението на Обединените демократични сили. Това се дължи на обстоятелството, че измененията в Закона за собствеността и ползването на земеделските земи и политиката, провеждана от ръководството на ДФ „Земеделие“, дават

предимства на ЗК пред фермите или другите видове частни стопанства, както и пред арендаторите. Освен това усилията на правителството, ръководено от Иван Костов през 1997 – 1998 г., са насочени към финансовата стабилизация на страната и ускоряването на приватизацията във всички промишлени отрасли, включително в хранително-вкусовата промишленост. Поради тази причина смяната на аграрната политика е осъществена постепенно от средата на 1998 до края на 1999 г. чрез намаляване на държавните субсидии в съответствие с изискванията на паричния съвет, реструктуриране на Държавен фонд „Земеделие“ и приемане на нови закони за кооперациите и за арендата през 1999 г.

Оценката на експертите на Българската социалистическа партия за аграрната политика на правителството на Обединените демократични сили в първите му 100 дни е доста критична. В експертния анализ се посочва, че ОДС декларира пред обществото амбициозни и разнопосочни намерения в областта на аграрната реформа. Аргументът, че прехвърлянето на хранителната промишленост към Министерството на промишлеността ще ускори приватизацията, е неубедителен. Министерството на земеделието до май 1997 г., според експертите на БСП, разполага с успешно работещ екип в този отрасъл на националната икономика. Министерството на земеделието, горите и аграрната реформа няма нормативен документ, определящ неговите задачи и функции. Няма изградена нова структура въпреки коренната промяна на задачите и функциите му.³ Тази оценка на експерти на левицата няма реално въздействие върху обществото, нито върху управляващото мнозинство на Обединените демократични сили, тъй като след парламентарните избори ОДС има убедителна подкрепа за извършване на икономическите реформи, в това число аграрната, докато посланията на БСП не се възприемат от населението.

Законът за защита на земеделските производители, приет през юни 1995 г., се прилага през 1997 – 1998 г. Тогава земеделските производители пласират продуктите си по гарантирани от държавата цени, замогват се финансово и пристъпват към разширяване на площите на отглежданите зеленчуци и други селскостопански култури. Вследствие на това през 1998 г. има известен растеж на българското селскостопанско производство. Поради въвеждането на механизмите на валутния борд в агросектора, през 1998 г. се приема Закон за подпомагане на земеделските производители, като се запазват текстове от стария закон, но се премахват гарантираните изкупни цени на основни селскостопански стоки и се включват клаузи, които повеляват повечето държавни субсидии да се предоставят на банкери, търговци и приватизатори на държавни складове и зърнохранилища.⁴ От друга страна, с въвеждането на паричния съвет постепенно се намаляват субсидиите за аграрния сектор, отпускани от Държавен фонд

„Земеделие“. Важно е да се отбележи, че през февруари 1997 г. – май 1998 г. Никола Николов продължава да бъде изпълнителен директор на ДФЗ, което до известна степен осигурява приемственост в провежданата политика по отношение на държавното подпомагане на земеделските производители.

По официални данни на аграрното министерство към 27 юли 1999 г. поземлената реформа в България приключва. Министърът на земеделието Венцислав Върбанов отчита, че над 92% от земеделската земя е върната на своите собственици и на техните наследници. Същевременно бунтове срещу земеразделянето назряват в Радомирско, което показва, че поземлената реформа не е извършена в съответствие с исканията на собствениците.⁵ Фиксирането на определена дата като край на процеса на възстановяване на поземлената собственост се прави на базата на данни, които са относително точни. Към 30 декември 1999 г. общо 5453,9 хил. ха, или 96,44% от уточнената за възстановяване земеделска земя, са върнати на собствениците. От общо 4856 землища в Република България в 4627 реституционният процес е окончателно приключил. В четири области – Велико Търново, Габрово, Разград и Шумен, е възстановено правото на собственост на 100% от уточнената за възстановяване земеделска земя.

Поземлена реформа в периода 1999 г. – декември 2000 г.⁶

Показатели	1999 г.	Декември 2000 г.
Възстановено право на собственост (хил. ха)	5453,90	5679,60
Относителен дял от уточнената за възстановяване земя – общо за страната (%)	96,44	99,79
Възстановено право на собственост в съществуващи или възстановими стари реални граници по чл. 18ж, ал. 1 от ППЗСПЗЗ (хил. ха)	1442,90	1507,80
Относителен дял от уточнената за възстановяване земя – общо за страната (%)	25,51	26,49
Възстановено право на собственост върху земеделските земи съгласно план за земеразделяне по чл. 27, ал. 1 от ППЗСПЗЗ (хил. ха)	4011,000	4171,80
Относителен дял от уточнената за възстановяване земя – общо за страната (%)	70,93	73,30

Възстановяването на поземлената собственост е ключово в селскостопанската политика на СДС още от началото на 90-те години на ХХ в. Доказателство за това са измененията в Закона за собствеността и ползването на земеделските земи от април 1992 г. за връщане на земята в реални граници и резултатите от управлението на ОДС през 2001 г.

Заклучение

С управлението на Обединените демократични сили (1997 – 2001) в общи линии приключват възстановяването на поземлената собственост и реструктурирането на аграрния сектор. Следващите правителства – на Симеон Сакскобургготски и Сергей Станишев – продължават заложената при управлението на Иван Костов аграрна политика, синхронизирайки я с изискванията на Общата селскостопанска политика на ЕС чрез съответните законови промени и практически действия. Заложен е фундаментът на развитието на българското селско стопанство в следващите две десетилетия. Но относителният дял на селскостопанската продукция във вътрешната и външна търговия на страната намалява. Проблемите на аграрния сектор престават да бъдат водещи в политическия живот на България.

Бележки

- ¹ През март 1997 г. част от БЗНС „Ал. Стамболийски“, начело с бившия министър на земеделието Светослав Шиваров, напуска Демократичната левица. Друга част от БЗНС „Ал. Стамболийски“, начело с Драгомир Шопов, остава в коалицията Демократична левица. Драгомир Шопов е депутат от ДЛ в Тридесет и осмото Народно събрание.
- ² <http://parliament.bg/bg/plenaryst/ns/6/ID/1084> – заседание на 38. НС, 8 май 1997 г. (17.06.2024).
- ³ Сто дни между илюзията и реалността. Издава Висшият съвет на Българската социалистическа партия. София, 1997, с. 29 – 30.
- ⁴ **Нова зора**, бр. 46, 21 декември 2010 г.
- ⁵ **Земя**, бр. 142, 27 юли 1999 г.
- ⁶ **Аграрен доклад 2000**, с. 14 – 15.

Литература/References

1. **Ganev, A.** Agrarnata reforma – novi proekcii. – Vav: *Vek XXI*, izdanie na Stopanska akademija – Svishtov, s. 29 – 30.
[Ганев, А. Аграрната реформа – нови проекции. – Във: *Век XXI*, издание на Стопанска Академия – Свищов, с. 29 – 30.]

За автора

Венелин Михайлов е докторант към катедра „Култура, историческо наследство и туризъм“ на Факултета по библиотекознание и културно наследство на Университета по библиотекознание и информационни технологии.

За контакт с автора: kolarovski1989@gmail.com

**THE AGRARIAN POLICY OF BULGARIA IN THE LATE TWENTIETH AND
EARLY TWENTY-FIRST CENTURY**

Venelin Mihailov

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The report examines the agrarian policy in Bulgaria under the rule of the United Democratic Forces. The changes in the field of the agricultural sector in 1997 – 2001 have been traced – in the legislation, the structure of the Bulgarian agriculture, the impact on the political processes of these measures. The consequences of the implemented measures for the development of Bulgarian agriculture during this period are shown.

Keywords: agrarian policy, Bulgaria, agrarian sector, transition, market economy.

About the Author

Venelin Mihailov graduated with a bachelor's degree in history in 2012 at the Faculty of History of Sofia University. In 2013, he completed a Master's degree in IF of SU – new and modern Bulgarian history. His scientific interests are in the field of modern Bulgarian history, economic and social changes during the era of socialism and the transition to democracy and market economy. He speaks Russian and English.

To contact the Author: kolarovski1989@gmail.com